

Azərbaycan Respublikası İqtisadi İslahatların
Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzi

Antiinflyasiya tədbirləri üzrə İqtisadi İslahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzinin **TƏDQİQAT SƏNƏDİ**

Bakı, 2022

1.	GLOBAL MİQYASDA İNFLYASIYA İLƏ BAĞLI MÖTƏBƏR PROQNOZLAR	2
2.	BEYNƏLXALQ TƏCRÜBƏDƏ QİYMƏTLƏRİN ARTMASI İLƏ MÜBARİZƏYƏ YANAŞMALAR	6
3.	AZƏRBAYCANDA YAŞAYIŞ XƏRCLƏRİ İNDEKSİNİN DÜNYA ÖLKƏLƏRİ İLƏ MÜQAYİSƏDƏ: CARİ VƏZİYYƏT	9
4.	ANTIİNFLYASIYA TƏDBİRLƏR PAKETİNİN ƏSAS ASPEKTLƏRİ VƏ İSTİQAMƏTLƏRİ	11
4.1.	İnflyasiyanın sosial təsirlərinin diqqətdə saxlanması və aradan qaldırılması	12
4.2.	İqtisadi potensialdan istifadə olunması	14
4.3.	Antiinflyasiya tədbirləri: BVF-nin resepti	15
4.4.	İnflyasiya hədəflənməsi rejiminə keçid	17
4.5.	“İnflyasiya spirali”nin effektiv idarə olunması	21
4.6.	Mərkəzi Banka inamın, fəaliyyət şəffaflığının və monetar siyasət üzrə kommunikasiya səviyyəsinin yüksəldilməsi	22
4.7.	İnflyasiyanın inzibati tənzimlənməsi amillərinin nəzərə alınması	23
4.8.	İnflyasiya və iqtisadi artım arasında kompromis həllin tapılması	24

QLOBAL MİQYASDA İNFLYASIYA İLƏ BAĞLI **MÖTƏBƏR PROQNOZLAR**

Dünya iqtisadiyyatının qarşılaşdığı əsas çağırış – inflyasiya ilə mübarizədə Azərbaycan dövlətinin əsas məqsədi əhəlinin sosial rifahının qorunması və inflyasiyanın optimallaşdırılması ilə davamlı inkişafın təmin edilməsidir.

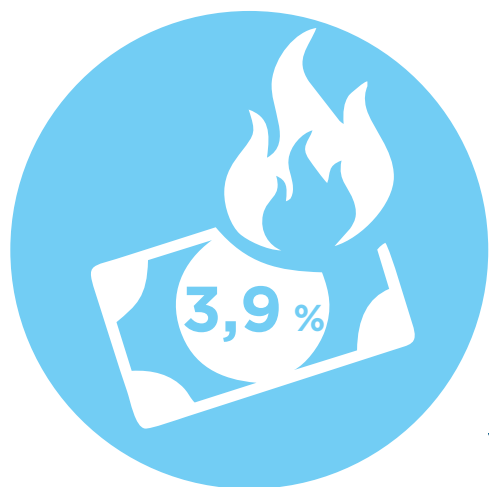

Bu baxımdan, antiinflyasiya siyasətində iqtisadi və inzibati alətlər, institusional məsələlər, o cümlədən şəffaflıq, hesabatlılıq, kölgə iqtisadiyyatı ilə mübarizə, rəqəmsallaşma və nağdsız dövryyənin genişləndirilməsi üzrə mühüm məsələlərin əhatə olunması zəruri hesab olunur.

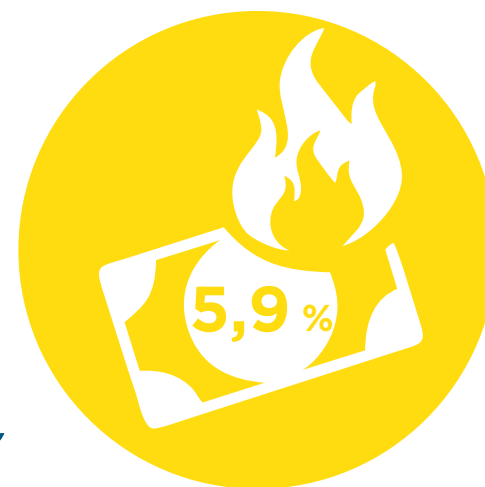

ardı

Beynəlxalq Valyuta Fonunun proqnozlarına əsasən inflyasiya bu il **inkişaf etmiş ölkələrdə 3,9 faiz və inkişaf etməkdə olan ölkələrdə isə 5,9 faiz** olacaq.

inkişaf etmiş ölkələrdə

inkişaf etməkdə olan ölkələrdə

Beynəlxalq Valyuta Fondu və Dünya Bankı başda olmaqla əksər proqnoz verən mötəbər qurumlar 2021-ci ildə sürətlənən inflyasiyanın 2022-ci ildə də həm inkişaf etmiş, həm də inkişaf etməkdə olan ölkələrdə yüksək olacağı, yalnız 2023-ci ildə səngiyəcəyi barədə mülahizələr irəli sürürlər.

Beləliklə, qiymətlərin artmasında səngimə yalnız gələn il baş verə bilər.

ardı

Rusiya Mərkəzi Bankı tərəfindən açıqlamalarda da **aşağı qiymətlər epoxasının bitdiyi və artıq yüksək qiymətlər dövrünün başladığı** qeyd olunmuşdur.

Dünya Bankının “Qlobal iqtisadi icmal”ında da inflyasiyanın ən yüksək həddə çatdığı və bahalığın davam edəcəyi qeyd olunmuşdur. Belə ki, fyuçers bazarının təhlili də göstərmişdir ki, son illər ən yüksək həddə qədər bahalaşmış enerji və ərzaq qiymətlərində artım davam edə bilər. Yalnız təchizat zəncirlərinin yaxşılaşması, monetar siyasətin sərtləşməsi və tələbin intensiv istehlak edilən mallardan xidmətə yönəlməsi inflyasiyanı səngidə bilər. Qeyd olunur ki, ABŞ-da güzəştli monetar siyasətdən tədriclə imtina qlobal maliyyə bazarlarında sərtləşmə və inkişaf etməkdə olan ölkələrin valyutalarına təzyiq vəd edir. Xüsusən də yüksək faizlər dünya maliyyə bazarlarında borclanmanı çətinləşdirəcək və dövlət maliyyələşməsində çətinliklər yaradacaq. Xüsusən də böyük xarici borcu olan, həmçinin sərt maliyyə şəraiti, milli valyutanın ucuzlaşması və idxal edilən inflyasiya kimi çağırışlarla eyni zamanda üzləşən ölkələrdə monetar və fiskal siyasət arasında kompromis tapmaq çətinləşəcək. Bu baxımdan “təhlükəsizlik yastığı” və “fiskal fəza” Azərbaycana hökumətinə və Mərkəzi Bankına daha böyük manevr imkanı yaradır.

BEYNƏLXALQ TƏCRÜBƏDƏ QİYMƏTLƏRİN ARTMASI İLƏ **MÜBARİZƏYƏ YANAŞMALAR**

Dünyada monetar sərtləşmə siyasəti ölkələrin hansı iqtisadi inkişaf tsiklində olması, qiymət artımının dərəcəsi və əhatə dairəsi, eyni zamanda Mərkəzi Banka olan etimad dərəcəsindən asılı olaraq dəyişir.

LATIN AMERİKASI

Ən yüksək inflyasiya müşahidə olunan Latin Amerikası ölkələrində Mərkəzi Banklar uçot dərəcəsini daha çox artırdı. Hətta Braziliyada Mərkəzi Bank faiz dərəcəsini 2021-ci ildə 7,25 faiz bəndi yüksəldib.

RUSİYA

İnflyasiya hədəfi 4 faiz olan Rusiyada illik inflyasiya 8,4 faizə çatdığından, Mərkəzi Bank uçot dərəcəsini ötən ilin martında 4,25 faizdən hazırda 8,5 faizə qədər mərhələlərlə yüksəldib.

POST-SOVET MƏKANI ÖLKƏLƏRİ

Qazaxıstan, Ukrayna və Gürcüstan Mərkəzi Bankları da inflyasiyanı cilovlamaq üçün faiz dərəcələrini yüksəldirlər. Mərkəzi Banklar faiz dərəcəsini yüksəltməklə ümid edirlər ki, uçot dərəcəsinin təsiri laqla hiss olunacaq və inflyasiya hədəf dəhlizinə geri qayıdacaq.

AVROPA İTTİFAQI

Avropa İttifaqında illik inflyasiyanın 5,1 faizə çatması fonunda Avropa Mərkəzi Bankı aktiv alışlarını azaltmaq və faiz dərəcələrini sabit saxlamaqda qərarlıdır. Avropa ölkələri üçün əsas olanı simmetrik 2 faiz inflyasiya hədəfinə ortamüddətli müddətdə nail olmaqdır.

ASIYA-SAKİT OKEAN (APAC) BÖLGƏSİ

Latın Amerikası və Avropadan fərqli olaraq Asiya-Sakit Okean (APEC) bölgəsində inflyasiya daha mülayimdir. Məsələn, Yaponiyada illik inflyasiya 1 faizin, Çində və İndoneziyada 2 faizin, Tayvanda 3 faizin və Cənubi Koreyada və Sinqapurda 4 faizin altındadır. Bu bölgədə yalnız Hindistan və Filippində inflyasiya nisbətən yüksəkdir. Inflyasiyanın aşağı olmasına əsas səbəb kimi isə bunları göstərmək olar:

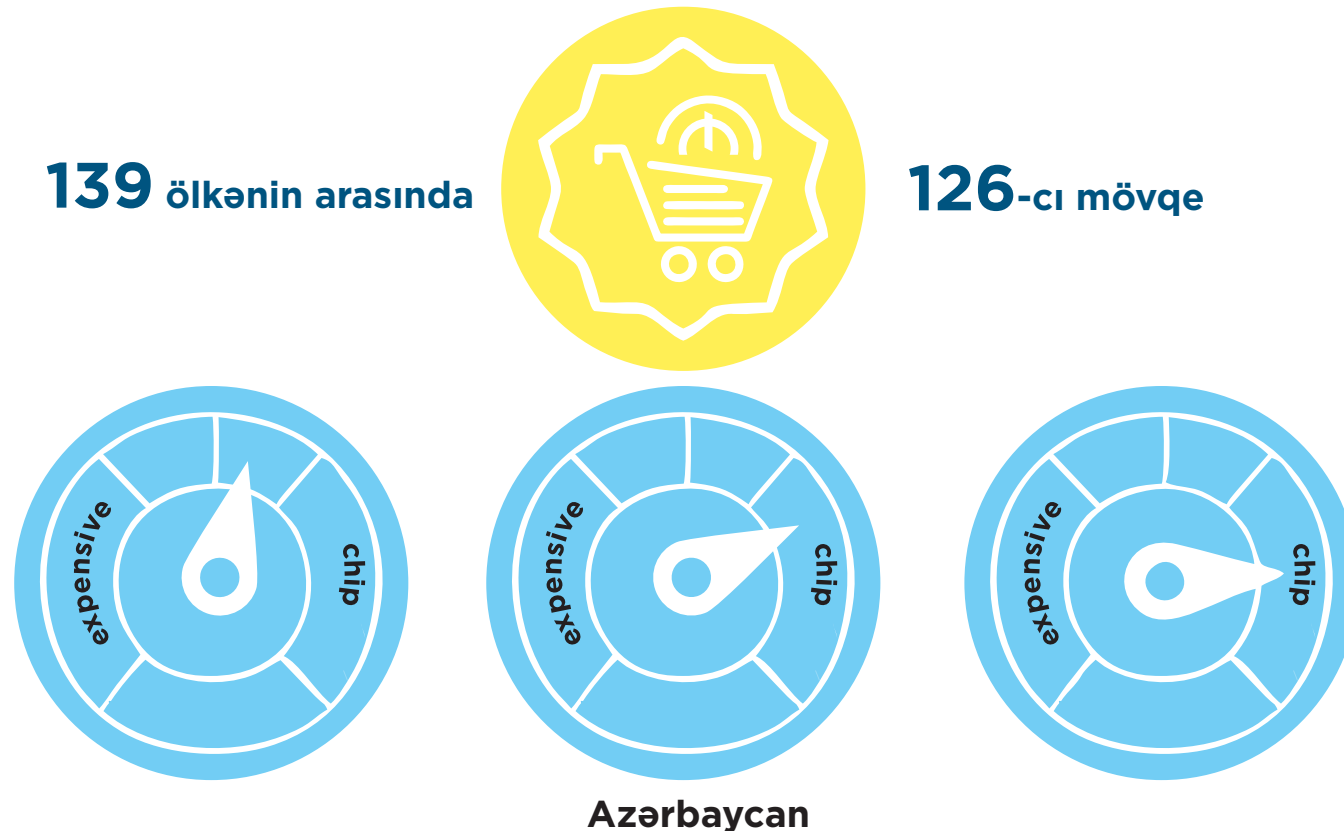
- Pandemiyanın tüğyan etdiyi dövrlərdə APAC ölkələri **milli səviyyədə kəskin qapanmalara getmədikləri üçün tələbin xidmət sektorundan mallara keçməsi və malların kəskin bahalaşması** baş vermədi.
- Yenidən açılımlar da tələb şoku yaranmaması üçün Qərb ölkələrindəki kimi kəskin deyil, tədriclə baş verdi.
- Inflyasiya xidmət seqmentinə nisbətən ərzaq sahəsində daha çox baş verir ki, Asiya-Sakit Okean bölgəsində də ərzaq sektoru pandemiyaadan daha az təsirləndi.
- Təchizat zəncirlərində yaranan qırılmalar Asiya ölkələrinə az təsir göstərdi. Belə ki, Asiya ölkələri təchizat zəncirlərinin daha yuxarı axınlarında – “apstrim”də qərarlaşıblar, qıtlıq işə adətən aşağı axınlarda, yəni “dounstrim”də yaranır.
- Şərq və Qərb arasında ticarət müharibələri nəticəsində Asiyada təchizat zəncirlərində yerli iştirakçıların payı artmışdır ki, bu da şaxələndirmə deməkdir və təchizat zəncirlərində problem yarananda yerli təchizatçılar alternativ təklif edə bilmə imkanlarına malikdirlər. Belə ki, vaxtilə Çin-ABŞ arasında ticarət müharibələri inflyasiyanı körüklədiyi halda, həm də Asiyada təchizat zəncirlərində şaxələndirməni təmin etdiyindən pandemiya zamanında bu amil inflyasiyanın cilovlanmasına xidmət etdi.

AZƏRBAYCANDA YAŞAYIŞ XƏRCLƏRİ İNDEKSİ
DÜNYA ÖLKƏLƏRİ İLƏ MÜQAYİSƏDƏ:
CARİ VƏZİYYƏT

Azərbaycanda qiymət səviyyəsinin başqa ölkələrdəki eyni göstəricilərlə müqayisəsi barədə bir neçə etibarlı beynəlxalq mənbə mövcuddur. Məsələn, Numbeo.com portalında “Yaşayış xərclərinin indeksi” (Cost of Living Index) hesablanır və bu hesabatla əsasən **Azərbaycan “yaşayış xərcləri”nin bahalığına görə dünyada 139 ölkənin arasında 126-cı yerdə qərarlaşır**. Başqa sözlə, **Azərbaycan dünyada 14-cü ən ucuz yaşayış xərcləri olan ölkədir**. Bununla yanaşı, yüksək inflyasiya şəraitində, beynəlxalq dollarla ifadədə Azərbaycan əmək haqqı, pensiya və sosial ödənişlərin səviyyəsinə görə MDB ölkələri arasında malik olduğu öncül mövqelərin qorunmasında kompleks antiinflyasiya tədbirlərinin rolu əhəmiyyətlidir.

ANTIİNFLYASIYA TƏDBİRLƏR PAKETİNİN ƏSAS ASPEKTLƏRİ VƏ İSTİQAMƏTLƏRİ

4.1 İNFLYASIYANIN SOSIAL TƏSİRLƏRİNİN DİQQƏTDƏ SAXLANILMASI VƏ ARADAN QALDIRILMASI

Ölkənin iqtisadi təhlükəsizliyi baxımından ən mühüm məsələlərdən biri əhalinin həssas təbəqələrini inflyasiyanın təsirindən qorumaqdır. Çünki əhalinin istehlak xərclərinə görə ən kasıb desilinin büdcəsində ərzaq xərcləri 60 faizə yaxındır.

Belədə 15,7 faiz illik ərzaq inflyasiyası, ərzaq xərcləri ev təsərrüfatının büdcəsində 30 faiz paya malik olan ən varlı desilə nisbətən, ən kasıb desilə daha çox təsir göstərir. Ötən il kənd təsərrüfatı və ərzaq idxalımız 2,1 milyard ABŞ dolları olmaqla ümumi idxalın 18 faizini təşkil edib və bu səbəbdən də, dünyadakı ərzaq inflyasiyası hiss edilir.

Belə ki, son illərdə istehlak xərcləri üzrə hesablanmış kvintillərə görə ev təsərrüfatlarının orta ölçüsü birinci kvintil üzrə 5 ətrafında olmuşdur. Paralel olaraq, ev təsərrüfatlarında ayda adambaşına düşən gəlirlər son göstəricilərə əsasən 291,4 AZN təşkil edir.

Həmçinin, kvintillər üzrə gəlirlərin mənbələrinə görə bölgüsü ayda adambaşına ilk kvintilə üçün 176,4 AZN və son kvintilə görə 464 AZN təşkil edir.

ardı

4.1 İNFLYASIYANIN SOSIAL TƏSİRLƏRİNİN DİQQƏTDƏ SAXLANILMASI VƏ ARADAN QALDIRILMASI

Alınmış cari transfertlər gəlirlərin mənbələrə görə bölgüsündə təqribən hər bir kvintil üzrə 20 faiz ətrafında formalaşır. Bu da onu deməyə imkan yaradır ki, birdəfəlik transfertlər əhalinin, əsasən aşağı təbəqənin gəlir bölgüsündə təsir edici rola malikdir.

Nəzərə alsaq ki, son dövrlərdə ərzaq qiymətləri global səviyyədə, o cümlədən ölkə daxilində də inflyasiya təsirlərinə məruz qalmışdır və əhalinin aşağı təbəqəsinin istehlak xərclərinin 60 faizə yaxını ərzaq xərcləri təşkil edir, inflyasiyanın sosial təsirlərinin minimallaşdırılması siyasəti əhalinin aşağı təbəqəsinin gəlir və xərclərini əhatə edən sektorlar üzrə aparılmalıdır.

Buna görə də hökumətin antiinflyasiya siyasətində sosial blokun aparıcı yerlərdən birini tutması arzuolunandır. Bu il 2,1 milyon nəfərin sosial ödənişlərinin artırılması üçün dövlət büdcəsindən əlavə 1,5 milyard manat vəsait ayrılıb. Bu siyasətin davam etdirilməsi və əhalinin, xüsusilə də yoxsul insanların inflyasiyanın təsirlərindən qorunması üçün fəaliyyətlərin həyata keçirilməsi məqsədəuyğun hesab olunur.

Xüsusilə də, kənd təsərrüfatı və ərzaq sənayesinə verilən subsidiya, güzəştli vergi, kredit, sığorta və lizinq alətlərindən istifadə əhalinin ərzağa əlçatarlığını təmin etmək üçün əhəmiyyətli hesab olunur.

4.2. İQTİSADI POTENSİALDAN İSTİFADƏ OLUNMASI

Sosial ədalətlə yanaşı, həm də iqtisadiyyatın səmərəliliyi amilləri antiinflasiya tədbirlərinin dizayn edilməsi zamanı nəzərə alınmalıdır. İqtisadiyyatın səmərəliliyi isə **azad rəqabət, insan kapitalının inkişafı və institusional islahatlarla** birbaşa bağlıdır. Məhz səmərəli iqtisadiyyat təklifi artan tələblə uzlaşdırı bilər ki, bu da inflasiyanın fundamental əsası olan tələb-təklif tarazlığı üçün vacibdir. Bu baxımdan, **Rəqabət Məcəlləsinin qəbul edilməsi** iqtisadi potensialın artımına mühüm təsir göstərə bilər ki, bu da antiinflasiya tədbirləri baxımından mühüm əhəmiyyətə malikdir.

Səmərəliliyin yüksəldilməsi baxımından digər mühüm bir məsələ isə ondan ibarətdir ki, qeyri-neft sektorunda (məsələn, kommunal, nəqliyyat və s.) dövlət müəssisələrinin rolu və xüsusi çəkisi çoxdur.

Bu baxımdan, müvafiq dövlət müəssisələrinin fəaliyyətinin optimallaşdırılması və səmərəliliyinin artırılması, xərclərinə nəzarət səviyyəsinin yüksəldilməsi inflasiyanı tətikləyən əsas səbəblərin də xeyli azalmasına mühüm töhfə verə olardı.

4.3. ANTIİNFLYASIYA TƏDBİRLƏRİ: BVF-NİN RESEPTİ

BVF tərəfindən inflyasiyanı modelləşdirəndə üç parametri nəzərdən keçirmək tövsiyə edilir:

- Birincisi, marjinal xərcləri inflyasiya ilə əlaqələndirən əmsal;

- Eyni zamanda xarici tələbin ölkə iqtisadiyyatında tələbin inkişafına təsirini müəyyənləşdirən əmsal;

- Üçüncü parametrlər dəsti iqtisadiyyatın uzunmüddətli perspektivdə vəziyyətini müəyyənləşdirir. Burada inflyasiya səviyyəsinin optimallaşdırılmasına daha çox institutsional islahatlar, insan kapitalının inkişafı, infrastrukturun təkmilləşdirilməsi və işğaldan azad olunan ərazilərin bərpası daha çox təsir göstərə bilər.

Belə ki, həm marjinal xərclər artır, həm də Azərbaycanın ticarət tərəfdaşlarında iqtisadi artımın sürətlənməsi ölkənin ixracının artmasına təsir göstərir. Eyni zamanda burada şokların təsiri də mühüm rol oynayır (Məsələn, buraxılış kəsirinə təsir göstərən tələb şoku və ya xərc şoku). Azərbaycan iqtisadiyyatı kiçik və açıq olduğundan, əsas ticarət tərəfdaşlarımızdakı iqtisadi fəallıq ticarət kanalları vasitəsilə ölkəyə təsir göstərir. Azərbaycanın ticarət tərəfdaşlarında iqtisadi artımın bərpa olunması yerli məhsul və xidmətlərə ehtiyacı artırır. **Bu istiqamətdə nəqliyyat-logistika infrastrukturunun möhkəmləndirilməsi yaranan ixrac və idxal əməliyyatlarında yaranan əlavə xərclərin azalması və beləliklə də, qiymətlərin sabitliyinə müsbət təsir göstərərdi.**

4.3. ANTIİNFLYASIYA TƏDBİRLƏRİ: BVF-NİN RESEPTİ

ardı

Real marjinal xərc indeksinin inflyasiyaya təsirini analiz edərkən qiymətlərin dəyişkənlik (rigidity) dərəcəsini də nəzərə almaq lazımdır. Belə ki, marjinal xərclərin artması qiymətlərə dərhal təsir göstərmir, bu proses tədriclə gedir. Bu mənada qiymət dəyişkənliyinin sürəti (price rigidity) monetar siyasət üçün vacib amildir. Əgər qiymətlər tamamilə çevik olsaydı, onda qiymətlər elə tənzimlənərdi ki, iqtisadiyyat həmişə uzunmüddətli tarazlıqda olsun. Belə olduğu təqdirdə monetar siyasətin real təsiri olmazdı, məsələn, qısamüddətli dövəmdə monetar siyasət buraxılışa təsir göstərə bilməzdi. Məhz qiymət dəyişkənliyi imkanı monetar siyasət üçün qısamüddətli dövəmdə təsir etmək və biznes dövrlərini “hamarlamağa” şərait yaradır.

Bu baxımdan, struktur tələb şoku da buraxılışa təsir göstərir. **Azərbaycanda hazırda yüksələn istehlakçı və biznes inamı məcmu tələbə və buraxılışa da müsbət təsir göstərir ki, bu da inflyasiyanı sürətləndirən amillərdir.**

Belə ki, ölkənin buraxılış kəsinə xərc şoku təsir göstərir. Azərbaycanın Mərkəzi Bankı yumşaq monetar siyasətini əvvəlcə neytrala və indisə tədriclə sərt siyasətə dəyişir. Keçən ilin sonlarına qədər inflyasiyanın hədəf dəhlizində olması və buraxılışın da potensiala yaxınlaşması müəyyən mənada iqtisadi tarazlığın olmasını göstərirdi. **Xarici şokların təsiri altında inflyasiyanın hədəf dəhlizinin yuxarı həddini aşması monetar siyasətin sərtləşməsinə labüd edir.**

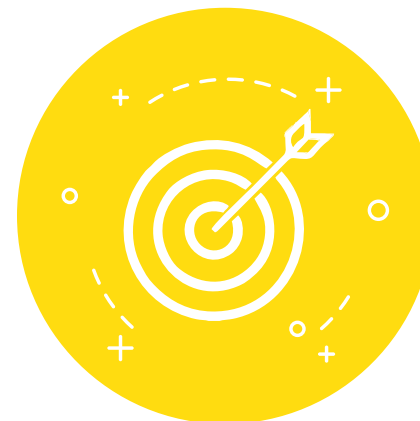

4.4. İNFLYASIYA HƏDƏFLƏNMƏSİ REJİMİNƏ KEÇİD

Məlum olduğu kimi hazırda dünyada bir neçə monetar siyasət çərçivəsi istifadə olunur. Məsələn, **Kanada, Avstraliya, Rusiya, Qazaxıstan və başqaları inflyasiyanın hədəflənməsi çərçivəsini seçib. Çin, Özbəkistan, Belarus, bəzi Afrika ölkələri və başqaları pulun hədəflənməsi siyasətini** əsas götürüb. Bir sıra Afrika və Yaxın Şərq ölkələri isə mübadilə məzənnəsini lövbər götürməklə monetar çərçivəni müəyyənləşdirmişdirlər. İnflyasiya səviyyəsinin hədəflənən və iqtisadi inkişafı təmin edən səviyyədə saxlanılmasında monetar amillərin də rolu yüksəkdir.

Beynəlxalq təcrübədə real faiz dərəcəsi və valyuta məzənnəsi kimi göstəricilərdən hədəf inflyasiyanın müəyyən olunmasında geniş istifadə edilir. Belə ki, qeyd edilən parametrlərdə baş verən dəyişikliklər inflyasiya səviyyəsinə təsir edən əsas monetar amillər hesab olunur. Bu amillərin iqtisadi artım səviyyəsinə uyğun olaraq tənzimlənməsi inflyasiyanın cilovlanması və eləcə də, hədəf inflyasiya metodologiyasının yaradılmasını və istifadəsini şərtləndirir.

Azərbaycanda hazırda fiksə olunmuş rejimin xüsusiyyətləri vardır. Halbuki, uzunmüddətli dövrdə hibrid inflyasiya hədəflənməsi rejiminə mərhələli keçid nəzərdə tutulur. Bunun üçün hazırlıqlar, o cümlədən, qiymətli kağızlar və aktiv pul bazarının formalaşdırılması, nağdsız dövriyyənin genişlənməsi, valyuta bazarında təklif kanallarının şaxələndirilməsi və effektiv makroiqtisadi koordinasiyanın gücləndirilməsi əsas hazırlıq istiqamətləri kimi qəbul edilir.

4.4. İNFLYASIYA HƏDƏFLƏNMƏSİ REJİMİNƏ KEÇİD

ardı

Ümumilikdə, monetar siyasətin məcmu tələbə və inflyasiyaya bir sıra təsir kanalları aşağıdakılardır:

- Aktivlərin, o cümlədən, səhm və əmlakın qiyməti;
- Kreditlər, o cümlədən, bank kreditləri və şirkətlərin balansı;
- Faiz dərəcəsi və mübadilə məzənnəsi.

Aktivlərin qiyməti monetar kanal kimi daha dərin maliyyə bazarlarının mövcudluğu şəraitində istifadə olunur və buna görə də inkişaf etməkdə olan ölkələr, o cümlədən, Azərbaycan üçün bir o qədər təsirli monetar alət sayılmır. Buna görə də Azərbaycan kimi kiçik, açıq və inkişaf etməkdə olan iqtisadiyyata malik ölkələrdə **faiz dərəcəsi və məzənnə daha təsirli monetar alət sayılır**. Mərkəzi Bank monetar siyasət həyata keçirərkən pulun qısamüddətli faiz dərəcəsi və manatla pul bazasına təsir göstərir, bu yolla da gözləntilərə təsir edir. Gözləntilər isə yığım, sərmayə və istehlaka təsir göstərməklə buraxılışın və məcmu tələbin həcmi, deməli inflyasiyanın dərəcəsinə müəyyənləşdirir. Əgər iqtisadiyyat potensialından yuxarıda qərarlaşıbsa, istehsal xərcləri aratacaq və inflyasiyanı sürətləndirəcəkdir.

İnkişaf etmiş ölkələrin mərkəzi bankları inflyasiyanı cilovlamaq və eləcə də işsizlik səviyyəsini optimal səviyyədə saxlamaq üçün Teylor qaydasından (nəzəriyyəsi) istifadə edirlər. Teylor qaydasına görə Mərkəzi Bank uçot dərəcəsinə müəyyən edərkən ölkədə hədəf inflyasiya ilə real inflasiyanın müqayisəsini aparmalıdır. Belə ki, əgər ölkədə real inflyasiya hədəf inflasiyadan yüksəkdirsə Mərkəzi Bank uçot dərəcəsinə artırmaq barəsində, tərsi olduqda isə azaltmaq barəsində düşünməlidir ki, bu da ölkə daxilində qısa və orta müddətli perspektivdə inflasiyanın sürətini azalda bilər.

4.4. İNFLYASIYA HƏDƏFLƏNMƏSİ REJİMİNƏ KEÇİD

ardı

Mübadilə məzənnəsinin birbaşa və dolayı olmaqla iki kanalı mövcuddur. Birbaşa təsir odur ki, Azərbaycan şəraitində manatın mübadilə məzənnəsinin yüksəlməsi idxalın ucuzlaşmasına təsir göstərir. Başqa sözlə, məzənnəsi möhkəmlənən manat dünyadakı inflyasiyanın təsirlərini azaldır. Eyni zamanda manatın məzənnəsinin möhkəmlənməsi digər tərəfdən yerli məhsulların da qiymətini artırır, buraxılışı məhdudlaşdırır. Bu da mübadilə məzənnəsinin dolayı təsiridir.

BVF-nin baş iqtisadçısı Qita Qopinazın araşdırmasına əsasən mübadilə məzənnəsindəki dəyişiklik qısa müddətdə ixraca təsiri aşağıdır. Buna səbəb isə, beynəlxalq ticarət mallarının qiymətləri əsasən ABŞ dollarına uyğunlaşdırılır. Qlobal ticarətdə ABŞ dollarının geniş miqyasda istifadəsi məhsul ixrac edən ölkənin ixracının məzənnədə baş verən ucuzlaşmaya reaksiyası nəzərə çarpacaq dərəcədə olmur. Halbuki, mübadilə məzənnəsindəki dəyişiklik öz təsirini idxal həcmində büruzə verir.

Bu səbəbdən ötrü, ixracı dəstəkləmək və iqtisadi inkişafı təmin etmək üçün tələb və struktur siyasətinin həyata keçirilməsinə ehtiyac yaranır. Buna misal olaraq, kredit resurslarına çıxışının asanlaşdırılması və nəqliyyat-logistika infrastrukturunun inkişaf etdirilməsi ixracatçıların ixrac qabiliyyətlərini məhdudlaşdıran amillərin aradan qalxmasına töhfə verə bilər.

4.4. İNFLYASIYA HƏDƏFLƏNMƏSİ REJİMİNƏ KEÇİD

ardı

Aşağı inflyasiya iqtisadi mühiti daha az riskli etdiyinə, həmçinin investisiyaları və resursların səmərəli bölgüsünü təşviq etdiyinə görə daha çox arzu olunandır. Beləliklə, aşağı inflyasiya daha yüksək və davamlı iqtisadi artımı dəstəkləyir. Buna görə də aşağı və idarəolunan inflyasiya Mərkəzi Bankın əsas hədəfidir. Bundan başqa, pul siyasəti həm də işsizliyin təbii adlanan səviyyədə saxlanması və ya buraxılışda tsiklik dalğalanmaların yumşaldılması ilə məşğul ola bilər. Azərbaycan Mərkəzi Bankının əsas hədəf dəyişənlərindən biri manatın mübadilə məzənnəsidir ki, valyuta bazarına müdaxilələrlə manatın məzənnəsi tənzimlənir. Belə ki, monetar siyasət uzunmüddətli dövəmdə neytraldır, məsələn, uzunmüddətli dövəmdə iqtisadi artıma təsir edə bilməz.

Buna görə də monetar siyasətdən qısamüddətli dövəmdə məcmu tələbə təsir göstərməklə inflyasiya hədəfinə nail olmağa çalışılır. Beləliklə, monetar siyasət buraxılış (output) dinamikasına və biznes dövrünə (tsikli) təsir göstərir, başqa sözlə, monetar siyasət ya anti-tsiklik olur, ya da ki, biznes dövrünün “hamarlanmasına” xidmət edir.

Məsələn, Mərkəzi Bank məcmu tələbi və inflyasiyanı aşağı salmaq istəyəndə, nominal faiz dərəcəsinə artırmaqla pul siyasətini sərtləşdirir. Bu səbəbdən də beynəlxalq qabaqcıl təcrübəyə əsasən

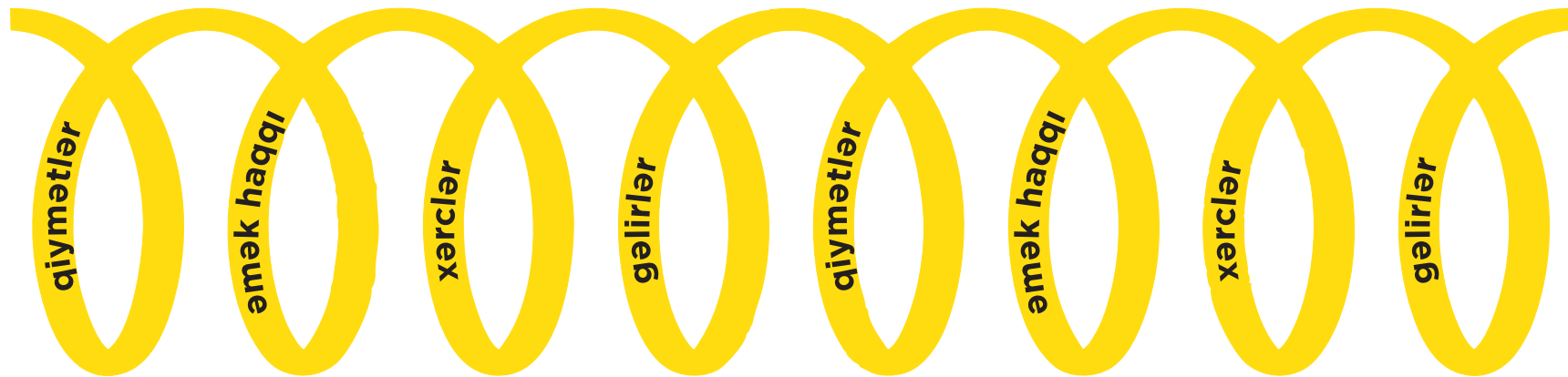
Mərkəzi Bankın monetar siyasətdə əsas hədəf kimi inflyasiyanı götürməsi zəruri hesab olunur.

4.5. İNFLYASIYA SPİRALI”NIN EFFEKTİV İDARƏ OLUNMASI

Gəlirlərin və xərclərin artımı öz növbəsində iqtisadiyyatda mal və məhsulların qiymətində artım ilə əlaqələndirmək mümkündür. Belə ki, birdəfəlik yardımların və transfertlərin məcmu tələbinin artmasına və istehlak məhsullarında qiymət artımına səbəb olması, əməkhaqqılarının artımına tələbi formalaşdırır. Bu da öz növbəsində istehsal xərclərinin artmasına gətirib çıxarır.

Artan istehsal xərcləri istehlakçının istehlak etdiyi mal və xidmətlərin qiymətində öz təsirini göstərdiyinə görə inflyasiyanın tempi artmaqda davam edir. Beləliklə, “inflyasiya spirali” işə düşmüş olur. Nəticədə, monetar siyasət çərçivəsində inflyasiyanın hədəf diapazonunda saxlanması “inflyasiya spirali”nin effektiv idarə olunmasına təsir edə biləcək amillərdən biridir.

4.6. MƏRKƏZİ BANKA İNAMIN, FƏALİYYƏT ŞƏFFAFLIĞININ VƏ MONETAR SİYASƏT ÜZRƏ KOMMUNİKASIYA SƏVİYYƏSİNİN YÜKSƏLDİLMƏSİ

Əslində Mərkəzi Bankın faizləri qaldırması bir laq sonra yeni verilən kreditlərin faiz dərəcəsinə artırıcı təsir göstərə bilər. Lakin əgər kommersiya bankları Mərkəzi Banka etimad edirlərsə və inanırlarsa ki, onun antiinflasiya siyasəti özünü doğruldacaq və inflasiya yenidən hədəf dəhlizinə qayıdacaq, onda kreditlər də deyilən qədər bahalaşmamalıdır. Çünki indi verilən kreditin qaytarılması gələcək illərdə nəzərdə tutulub. Gələcəkdə isə inflasiya Mərkəzi Bankın vəd etdiyi kimi aşağı enəcəksə, onda indi verilən kreditin də nominal faizini gələcək inflasiya gözləntilərinə uyğunlaşdırmaq lazımdır.

Beləliklə, antiinflasiya tədbirləri kontekstində Mərkəzi Bankın monetar siyasətinə olan inam əsasdır. Bu kontekstdə də inflasiya gözləntiləri düzgün idarə olunarsa, bütün maraqlı tərəflər, o cümlədən banklar faydalana bilər. Bunun üçün **aydın və şəffaf kommunikasiya** da vacib rol oynayır.

Bu məqsədlə isə, Mərkəzi Banka inamın artırılması, şəffaflığının yüksəldilməsi, effektiv makroiqtisadi koordinasiyanın təmini və pul siyasəti ilə bağlı kommunikasiya tədbirlərinin görülməsi məqsəduyğun hesab olunur.

4.7. İNFLYASIYANIN İNZİBATİ TƏNZİMLƏNMƏSİ AMİLLƏRİNİN NƏZƏRƏ ALINMASI

Qiymətlərin süni şəkildə inzibati yolla dondurulması halında təklif tərəfində motivasiya azala, istehsalçılar məhsul və xidmətləri təklif etməkdə daha az maraqlı ola bilərlər ki, bu da buraxılışı azaldar. Əslində “Antiinhisar fəaliyyəti haqqında” qanunda da deyilir ki, icra hakimiyyəti orqanları rəqabətin məhdudlaşdırılması məqsədilə qiymətlərin üzərində əsassız olaraq nəzarət həyata keçirə bilməzlər.

Digər tərəfdən isə qanunvericilikdə bazar subyektlərinin üfqü və şaquli sazişləri, qiymətlərlə manipulyasiya, inhisarçı təsərrüfat subyektlərinin məhsullarının (xidmətlərinin) qiymətləri üzərində dövlət nəzarəti kimi anlayılar var. İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Antiinhisar və İstehlak Bazarına Nəzarət Dövlət Xidmətinin vəzifələrinə qiymətlərlə süni şəkildə manipulyasiya edilməsinə, qiymət ayrı-seçkiliyinə və dempinqə qarşı tədbirlər görmək daxildir. Adıgedən Xidmət həm də qiymətlərin artımına təsir göstərən inhisarlaşma, rəqabətin məhdudlaşdırılması, bazarların bölüşdürülməsi, razılaşdırılmış qiymətlərin tətbiq edilməsi hallarının qarşısının alınması məqsədilə hər bir əmtəə bazarı üzrə monitoringlər aparır. Əgər qanunvericiliyin pozulması halları aşkarlanarsa, tədbirlər görülməkdir.

Bu kontekstdə antiinflasiya siyasətinin qanunvericilik əsaslarının yaradılması (“Antinhisar fəaliyyəti haqqında”, “Haqsız rəqabət haqqında” və “Dövlət satınalmaları haqqında” qanunlarının təkmilləşdirilməsi) zəruri hesab olunur.

4.8. İNFLYASIYA VƏ İQTİSADI ARTIM ARASINDA KOMPROMİS HƏLLİN TAPILMASI

“Filips əyrisinə əsasən tərtib olunmuş inflyasiya tənliyində inflyasiya aşağıdakı sərbəst dəyişənlərdən asılıdır: real marjinal xərc indeksi, inflyasiya laqı və inflyasiya gözləntisi. Inflyasiya tənliyi həm də struktur stoxastik tənlikdir, belə ki, bu tənliyə xərc şoku da daxil edilir. Inflyasiya tənliyində olan real marjinal xərc indeksi buraxılış kəsiri və mübadilə məzənnəsi kəsirinin (exchange rate gap) orta çəkili ölçüsüdür.

Adətən biz kəsir (gap) deyəndə, dəyişənin özünün uzunmüddətli trendindən və tarazlıq nöqtəsindən uzaqlaşmasını nəzərdə tuturuq. Əgər buraxılış kəsiri və mübadilə məzənnəsi kəsiri sıfıra bərabər olursa, deməli, xərclərlə bağlı olan inflyasiya və deflyasiya təzyiqi də aradan qalxır. Real marjinal xərc indeksində məhsul buraxılışı kəsiri yerli istehsalçıların marjinal xərclərinə, real məzənnə fərqi kəsiri isə idxalçıların marjinal xərclərinə təsir edir.

Məsələn, yerli istehsalçıların məhsul və xidmətlərinə tələb artarsa, onların kapital, əmək haqqı və digər xərcləri də yüksələcək və inflyasiya təzyiqi yaradacaq. Mübadilə məzənnəsi kəsirinin də inflyasiyaya təsirinə baxaq: məsələn, nominal mübadilə məzənnəsi ucuzlaşanda real mübadilə məzənnəsi kəsiri pozitivə dəyişir. Bu halda idxal olunan malların yerli valyuta ilə xərcləri artır və inflyasiya təzyiqi yaranır. Beləliklə, real marjinal xərc indeksi müsbət olanda inflyasiya təzyiqi yaradır: buraxılış kəsiri daxili və mübadilə məzənnəsi kəsiri isə xarici təsir gücünə malikdir.

4.8. İNFLYASIYA VƏ İQTİSADI ARTIM ARASINDA KOMPROMİS HƏLLİN TAPILMASI

ardı

Məlum olduğu kimi, Mərkəzi Bankın faiz dərəcəsini yüksəltməsi və manatın nominal mübadilə məzənnəsinin bahalaşması inflyasiyanı cilovlasa da, iqtisadi artıma çağırışlar yaradır. Lakin bu halda Azərbaycan hökumətinin və Mərkəzi Bankın siyasi seçimi inflyasiyanı cilovlamaqdır. Çünki iqtisadi artımın əsas drayveri sərmayə qoyuluşu ilə bağlı proqnozlar müsbətdir. UNCTAD-ın “İnvestisiya Trendləri Monitor”unda göstərilir ki, 2021-ci ildə dünyada birbaşa xarici sərmayə 77 faiz artıb və pandemiyaadan əvvəlki həcmi ötüb. UNCTAD bu il də xarici birbaşa sərmayələrin, o cümlədən, Azərbaycan kimi inkişaf etməkdə olan ölkələrdə artmasını proqnozlaşdırır. Azərbaycan hökuməti də 2022-ci ildə əsas kapitalla yönəldiləcək investisiyaların ümumi həcmnin real ifadədə 3,4 faiz artaraq 18,5 milyard manat olacağını proqnozlaşdırır. Mərkəzi Bankın monetar siyasəti sərtləşdirməsinin sərmayələrin məhdudlaşmasına təsiri əhəmiyyətli olmayacaqdır. Çünki onsuz da əsas kapitalla yönələn sərmayələrdə bankların maliyyələşdirməsinin xüsusi çəkisi məhduddur. Məsələn, Dünya Bankının məlumatına görə 2020-ci ildə özəl sektora verilən yerli kreditlərin ÜDM-ə nisbəti dünyada 147,6 faiz olduğu halda, Azərbaycanda bu göstərici 26,1 faiz təşkil edib.

Azərbaycanda sərmayə qoyuluşunda bank kreditləri deyil, başqa mənbələr əsas rol oynayır ki, onlar üçün əsas olanı manatın sabitliyi və inflyasiyanın cilovlanmasıdır.

Eyni zamanda Azərbaycanda sərmayə mühitinin daimi olaraq yaxşılaşdırılması və dövlət dəstəyinin genişləndirilməsi həyata keçirilir ki, bu da investisiya cəlbediciliyini artırır.

4.8. İNFLYASIYA VƏ İQTİSADI ARTIM ARASINDA KOMPROMİS HƏLLİN TAPILMASI

ardı

Buraxılış kəsiri (output gap), yəni buraxılışın mövcud həcmi ilə onun uzunmüddətli trendi arasındakı fərq inflyasiyanın əsas hərəkətverici qüvvəsidir. Belə ki, uzunmüddətli buraxılış trendi inflyasiyanın hədəf səviyyəsindən kənara çıxmıdığı istehsal səviyyəsi kimi başa düşülür. İnflyasiya haqqında danışanda daha iki kəsiri qeyd edilməlidir: real faiz fərqi (real interest rate gap) və real məzənnə fərqi (real exchange rate gap). Çünki bu iki kəsir monetar şəraiti şərtləndirir.

Beləliklə, manatın real məzənnəsi inflyasiyanı müəyyənləşdirən əsas amildir.

Baxmayaraq ki, Azərbaycanda inflyasiya daha çox qeyri-monetar amillərlə bağlıdır, amma pul siyasəti monetar şəraiti və inflyasiya gözləntilərini tənzimləməklə inflyasiya təzyiqini azaltmağa çalışır. Azərbaycanın makroiqtisadi fundamentalları, o cümlədən, icmal və tədiyyə balansının artıqlığı dezinflyasiyaya meyillilik yaradır. Çünki ölkənin əlverişli makroiqtisadi çərçivəsi valyuta bazarında tələb-təklif tarazlığını təmin etməklə qiymət sabitliyinin əsas lövbəri olan manatın məzənnəsini sabitləşdirir. Teylor qaydasına da əsaslanaraq deyə bilərik ki, inflyasiya sürətləndikcə Mərkəzi Bank da faizləri yüksəldir. Eyni zamanda Mərkəzi Bank buraxılış kəsinə, yəni buraxılışın uzunmüddətli trenddən kənarlaşmasına və ya faktiki buraxılışın potensial buraxılışdan fərqlənməsinə reaksiya verir.

Beləliklə, Mərkəzi Bank təkcə mövcud inflyasiya deyil, həm də gələcək və ya gözlənilən inflyasiya ilə bağlı da öz siyasətini qurmalıdır.

4.8. İNFLYASIYA VƏ İQTİSADI ARTIM ARASINDA KOMPROMİS HƏLLİN TAPILMASI

ardı

Son bir ildən artıq müddətdə manatın nominal effektiv məzənnəsi həm ümumi, həm də qeyri-neft sektoru üzrə artıb. Nəticədə manatla ifadə olunan maliyyə alətlərinə yatırımlar daha cəlbedici olur. Azərbaycanın maliyyə bazarında dedollarlaşma və izafi likvidlik, həmçinin Mərkəzi Bank notları və Maliyyə Nazirliyinin dövlət qiymətli kağızlarının manatla ifadə olunan faiz dərəcələrinin region ölkələri ilə müqayisədə aşağı həddə olması da bu amillə bağlıdır. Amma manatın real effektiv məzənnəsinin yüksəlməsi yerli məhsulları baha, xarici məhsulları isə ucuz hala gətirir.

Beləliklə, möhkəmlənən manat həm də daxili istehsala olan tələbi zəiflədir, idxalı stimullaşdırır və inflyasiyanı cilovlayır.

**Azərbaycan Respublikası İqtisadi İslahatların
Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzi**

www.ereforms.gov.az

Bakı, Yasamal rayonu,
Q. Xəlilov küçəsi 47, AZ 1073
Tel.: (+ 994) 12 521 25 35
info@ereforms.gov.az